

Autor programu:  
Grzegorz Michnowski

ZGODNY  
Z PODSTAWĄ  
PROGRAMOWĄ  
2024

# Wiedza o społeczeństwie

Program nauczania dla klasy 8 szkoły podstawowej

# 8

© Grupa MAC S.A., Kielce 2024

Grupa MAC S.A.  
25-561 Kielce, ul. Witosa 76  
tel. 41 366 55 55, faks: 41 366 33 02  
e-mail: kontakt@mac.pl, www.mac.pl

**Spis treści**

|                                                                                                                                           |    |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| 1. Podstawa prawna .....                                                                                                                  | 4  |
| 2. Ogólna charakterystyka programu nauczania .....                                                                                        | 4  |
| 3. Fragment podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej (dotyczący przedmiotu <i>wiedza o społeczeństwie</i> ) ..... | 4  |
| 4. Sposoby osiągania celów kształcenia i wychowania .....                                                                                 | 7  |
| 5. Zakładane osiągnięcia ucznia .....                                                                                                     | 9  |
| 6. Propozycje kryteriów oceny.....                                                                                                        | 12 |
| 7. Rozkład materiału .....                                                                                                                | 13 |
| 8. Bibliografia.....                                                                                                                      | 17 |

## 1. Podstawa prawna

Program nauczania wiedzy o społeczeństwie w klasie 8 opiera się na podstawie programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej (załącznik nr 1 Rozporządzenia Ministra Edukacji z dnia 28 czerwca 2024 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz.U. 2024 poz. 996).

## 2. Ogólna charakterystyka programu nauczania

Podstawowym celem kształcenia w zakresie wiedzy o społeczeństwie w szkole podstawowej jest kształtowanie postaw obywatelskich i prospołnotowych. Podstawa programowa zakłada kompleksowe i świadome poznanie rzeczywistości społecznej poprzez zapoznanie się ze specyfiką rozmaitych wspólnot i środowisk – od wymiaru lokalnego i regionalnego, poprzez krajowy, kończąc na globalnym. Nauczanie przedmiotu winno koncentrować się na identyfikacji, analizie krytycznej, zachodzących na co dzień w tych środowiskach. Służy temu wykorzystanie zróżnicowanych źródeł informacji – od podręcznika, poprzez materiały prasowe, publicystyczne, multimedialne, w tym te o dyskusyjnej lub znikomej wiarygodności. Bez względu na charakter omawianej problematyki, należy kłaść nacisk na rozwijanie umiejętności rozróżniania faktów i opinii oraz danych statystycznych i sondażowych, a także – oceniania wiarygodności przekazywanej informacji oraz intencji nadawcy. W obliczu natłoku często sprzecznych komunikatów szczególnie istotne jest kształtowanie wśród młodzieży krytycyzmu poznawczego wobec manipulacji, politycznej propagandy, ofert o charakterze komercyjnym, czy typowych fake newsów – nie tyle rozumianego jako odrzucenie czy negacja, co prowadzącego do podejmowania dojrzałych decyzji oraz formowania racjonalnych poglądów na otaczającą rzeczywistość.

Kształtowaniu właściwych postaw służy przekazywanie niezbędnej wiedzy oraz doskonalenie specyficznych umiejętności. Zgodnie z założeniami podstawy programowej treści nauczania zostały pogrupowane w działy uwzględniające: funkcjonowanie jednostki w społeczeństwie, charakter oraz znaczenie praw i wolności, specyfikę społeczności regionalnych i lokalnych oraz wspólnot narodowych i obywatelskich, podstawy ustrojowe Rzeczypospolitej Polskiej, stosunki międzynarodowe i wyzwania globalne. Poznanie wymienionych zagadnień wiąże się zarówno z rozwijaniem oraz wykorzystywaniem wspomnianej uprzednio umiejętności krytycznego sprawdzenia uzyskanej informacji, jak również ze stosowaniem typowych dla przedmiotu materiałów dydaktycznych – danych statystycznych, sondaży badania opinii publicznej, map, schematów, tekstów informacyjnych, publicystycznych, propagandowych, aktów prawnych, czy dokumentów urzędowych. Zajęcia z wiedzy o społeczeństwie stanowią także okazję do doskonalenia właściwej komunikacji pomiędzy uczniami, wskazywania i stosowania podstawowych zasad prowadzenia dyskusji, logicznej argumentacji, odnoszenia się do poglądów drugiej strony, a także skutecznej prezentacji oraz autopromocji. Nie należy przy tym zapominać o kształtowaniu umiejętności ogólnych: językowych, gromadzenia i selekcji informacji, planowania własnej pracy, wykorzystywania wiedzy w praktyce.

## 3. Fragment podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej (dotyczący przedmiotu *wiedza o społeczeństwie*)

Wiedza o społeczeństwie

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Wiedza i rozumienie. Uczeń:

- 1) wyjaśnia podstawowe prawidłowości życia społecznego, w tym funkcjonowania grup społecznych oraz społeczności lokalnej i regionalnej oraz wspólnoty etnicznej i państwowej;
- 2) uzasadnia znaczenie procedur demokratycznych i stosuje je w życiu szkoły oraz grup, w których uczestniczy;
- 3) wyjaśnia znaczenie aktywności obywatelskiej;
- 4) przedstawia zasady ustroju Rzeczypospolitej Polskiej i podstawowe organy władz publicznych;
- 5) ma podstawową wiedzę na temat praw człowieka, środków masowego przekazu oraz wybranych spraw międzynarodowych;
- 6) wykorzystuje swą wiedzę do interpretacji wydarzeń życia społecznego, w tym publicznego.

II. Wykorzystanie i tworzenie informacji. Uczeń:

- 1) znajduje informacje na temat życia społecznego, w tym publicznego;
- 2) wykorzystuje informacje do tworzenia własnej wypowiedzi na temat wydarzeń z życia społecznego, w tym publicznego.

III. Rozumienie siebie oraz rozpoznawanie i rozwiązywanie problemów. Uczeń:

- 3) rozpoznaje własne potrzeby i potrzeby innych;
- 4) wyjaśnia związek między godnością a prawami, które mu przysługują;
- 5) przedstawia własne prawa i obowiązki;
- 6) powiększa treść własnej tożsamości lokalnej, regionalnej, etnicznej i obywatelskiej;
- 7) rozpoznaje przypadki łamania praw w swoim otoczeniu;
- 8) argumentuje zasadność postaw obywatelskich – m.in. odpowiedzialności, troski o dobro wspólne i tolerancji;
- 9) rozpoznaje problemy najbliższego otoczenia i szuka ich rozwiązań.

#### IV. Komunikowanie i współdziałanie. Uczeń:

- 1) komunikuje się w sprawach życia społecznego, w tym publicznego, oraz dyskutuje i przedstawia własne argumenty w wybranych sprawach tego typu;
- 2) rozpoznaje przypadki wymagające postaw asertywnych;
- 3) współpracuje z innymi – dzieli się zadaniami i wywiązuje się z nich;
- 4) wykazuje konieczność współdziałania w życiu społecznym i wyjaśnia istotę samorządności;
- 5) korzysta z prostych procedur oraz z możliwości, jakie stwarzają obywatelom instytucje życia publicznego – wskazuje, gdzie załatwić proste sprawy urzędowe.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe:

#### I. Społeczna natura człowieka. Uczeń:

- 1) uzasadnia, że człowiek jest istotą społeczną; wyjaśnia znaczenie potrzeb społecznych człowieka (kontaktu, przynależności, uznania);
- 2) wymienia cechy grup społecznych; charakteryzuje grupę koleżeńską i grupę nastawioną na realizację określonego zadania; uzasadnia, że efektywna współpraca przynosi różne korzyści;
- 3) rozpoznaje sytuacje wymagające podjęcia decyzji indywidualnej i grupowej; wyjaśnia i stosuje podstawowe sposoby podejmowania wspólnych decyzji;
- 4) podaje przykłady trudnych społecznie sytuacji, w których należy zachować się asertywnie; uzasadnia, że można zachować dystans wobec nieaprobowanych przez siebie zachowań innych ludzi lub przeciwstawić się im;
- 5) uzasadnia, że konflikt w grupie może wynikać z różnych przyczyn (sprzeczne interesy, inne cele); przedstawia sposoby rozwiązywania konfliktów oraz analizuje ich zalety i wady.

#### II. Rodzina. Uczeń:

- 1) charakteryzuje rodzinę jako grupę społeczną; przedstawia rolę rodziców i osób starszych w rodzinie; analizuje wartości ważne dla jego rodziny;
- 2) analizuje wpływ, jaki rodzina wywiera na dzieci; przedstawia prawa i obowiązki dzieci w rodzinie;
- 3) wyjaśnia, jak funkcjonuje gospodarstwo domowe; wymienia główne źródła jego dochodów i kategorie wydatków, planuje jego budżet.

#### III. Szkoła i edukacja. Uczeń:

- 1) przedstawia funkcje szkoły;
- 2) charakteryzuje klasę szkolną i życie szkolnej społeczności; przedstawia działania samorządu uczniowskiego;
- 3) wymienia prawa i obowiązki ucznia; rozpoznaje przypadki naruszania praw uczniów oraz pracowników szkoły; przedstawia sposoby dochodzenia praw, które zostały naruszone.

#### IV. Prawa człowieka. Uczeń:

- 1) uzasadnia, że godność człowieka jest podstawą różnych systemów moralnych; wyjaśnia, że jest ona źródłem powszechnych, przyrodzonych, nienaruszalnych i niezbywalnych wolności i praw człowieka; analizuje sformułowania preambuły Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka;
- 2) wykazuje różnice między prawami a wolnościami człowieka (na przykładzie praw i wolności osobistych zawartych w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej);
- 3) wymienia prawa dzieci i analizuje przepisy Konwencji o prawach dziecka;
- 4) podaje przykłady działań Rzecznika Praw Dziecka;
- 5) wymienia prawa i wolności polityczne zawarte w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej; wykazuje, że dzięki nim człowiek może mieć wpływ na życie publiczne;
- 6) wykazuje, że prawa człowieka muszą być chronione; wyjaśnia rolę Rzecznika Praw Obywatelskich i podaje przykłady jego działań;
- 7) przedstawia przykłady działań organizacji pozarządowych na rzecz ochrony praw człowieka; uzasadnia potrzebę przeciwstawiania się zjawiskom braku tolerancji wobec różnych mniejszości.

#### V. Nieletni wobec prawa. Uczeń:

- 1) rozpoznaje zachowania związane z przemocą fizyczną i psychiczną, w tym werbalną, wobec siebie i innych; wymienia osoby i instytucje, które należy powiadomić w takich sytuacjach;
- 2) przedstawia korzyści i zagrożenia wynikające z korzystania z zasobów Internetu; rozpoznaje przemoc w cyberprzestrzeni i wyjaśnia, jak należy na nią reagować;
- 3) wyjaśnia, na jakich zasadach nieletni odpowiadają za popełnienie wykroczeń i przestępstw;
- 4) przedstawia uprawnienia policjantów i funkcjonariuszy innych służb porządkowych oraz swoje prawa w kontakcie z tymi służbami.

#### VI. Społeczność lokalna. Uczeń:

- 1) wymienia zadania samorządu gminnego;
- 2) przedstawia, jak zorganizowany jest urząd gminy (miasta / dzielnicy);
- 3) wymienia organy stanowiące i wykonawcze w gminie (mieście / dzielnicy); przedstawia, jak są one wybierane i jak mogą zostać odwołane; podaje uprawnienia tych organów;
- 4) podaje, kto pełni funkcje wójta / burmistrza / prezydenta miasta i przewodniczącego rady gminy / miasta; znajduje w mediach lokalnych informacje na temat publicznych działań osób pełniących funkcje w organach samorządu terytorialnego;
- 5) znajduje i przedstawia informacje na temat swojej gminy, wydarzeń i postaci z jej dziejów;
- 6) rozpoznaje problemy społeczne swojej społeczności lokalnej (np. wynikające z sytuacji demograficznej, gospodarczej,

infrastrukturalnej); formułuje sądy dotyczące tych problemów.

#### VII. Społeczność regionalna. Uczeń:

- 1) znajduje i przedstawia podstawowe informacje o swoim regionie, wydarzenia i postaci z jego dziejów; lokalizuje własne województwo i powiaty wchodzące w jego skład oraz pozostałe województwa;
- 2) wymienia przykładowe zadania samorządu powiatowego i województwa;
- 3) wymienia organy stanowiące i wykonawcze samorządu powiatowego i województwa; przedstawia, jak są one wybierane i jak mogą zostać odwołane; podaje zadania tych organów;
- 4) przedstawia tradycje i zwyczaje swojej społeczności regionalnej.

#### VIII. Wspólnoty narodowe / etniczne i ojczyzna. Uczeń:

- 1) wyjaśnia, co oznacza być Polakiem lub członkiem innej wspólnoty narodowej / etnicznej oraz co łączy człowieka z ojczyzną – Polską; przedstawia te więzi na własnym przykładzie;
- 2) wyjaśnia, czym obywatelstwo różni się od narodowości; wymienia konstytucyjne obowiązki obywatela;
- 3) analizuje symbole Rzeczypospolitej Polskiej; wyjaśnia, czym powinna przejawiać się postawa patriotyczna młodego i dorosłego człowieka;
- 4) wymienia mieszkające w Polsce mniejszości narodowe i etniczne, grupę posługującą się językiem regionalnym oraz grupy migrantów (w tym uchodźców) i lokalizuje miejsca ich zwartego zamieszkiwania; przedstawia – za Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej – prawa przysługujące etnicznym grupom mniejszościowym;
- 5) uzasadnia, że można pogodzić różne tożsamości społeczno-kulturowe (regionalną, narodową / etniczną, państwową / obywatelską, europejską); rozpoznaje przejawy ksenofobii, w tym rasizmu, szowinizmu i antysemityzmu, oraz uzasadnia potrzebę przeciwstawiania się tym zjawiskom.

#### IX. Udział obywateli w życiu publicznym – społeczeństwo obywatelskie. Uczeń:

- 1) podaje cnoty obywatelskie (np. odpowiedzialność, troska o dobro wspólne, aktywność, przedsiębiorczość, solidarność, roztropność, tolerancja, odwaga cywilna); wykazuje, odwołując się do działań wybitnych Polek i Polaków, znaczenie ich urzeczywistnienia dla pożytku publicznego;
- 2) przedstawia cele i formy działań organizacji pozarządowych aktywnych w społeczności lokalnej i regionie; wykazuje, że działalność tego typu prowadzi do realizacji różnorodnych potrzeb;
- 3) przedstawia cele i przykłady działania organizacji społecznych skupiających młodych ludzi w Polsce; wyjaśnia ideę wolontariatu i przedstawia formy działalności wolontariuszy;
- 4) przedstawia formy wpływania obywateli na decyzje władz samorządowych, przykłady realizacji lokalnych inicjatyw mieszkańców finansowanych z budżetów obywatelskich oraz przedsięwzięć podejmowanych przez młodzieżowe rady gminy / miasta;
- 5) uzasadnia potrzebę przestrzegania zasad etycznych w życiu publicznym; rozpoznaje przejawy ich łamania i podaje skutki takich działań.

#### X. Środki masowego przekazu. Uczeń:

- 1) przedstawia funkcje i rodzaje środków masowego przekazu; wyjaśnia znaczenie środków masowego przekazu dla wolności słowa;
- 2) znajduje w mediach wiadomości na wskazany temat; odróżnia informacje o faktach od komentarzy i opinii; wyjaśnia, na czym powinna polegać rzetelność dziennikarstwa;
- 3) wskazuje cele kampanii społecznych; analizuje materiały z wybranej kampanii tego rodzaju;
- 4) wykazuje znaczenie opinii publicznej; znajduje w Internecie komunikaty z badań opinii publicznej oraz odczytuje i interpretuje proste wyniki takich badań.

#### XI. Demokracja w Rzeczypospolitej Polskiej. Uczeń:

- 1) wymienia podstawowe cechy i funkcje państwa; wyjaśnia, czym zajmuje się władza państwowa;
- 2) wyjaśnia zasadę suwerenności narodu; przedstawia sprawy, które mogą być poddane pod referendum;
- 3) wyjaśnia zasadę przedstawicielstwa (demokracji pośredniej); przedstawia zasady wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej oraz zasady działania i najważniejsze kompetencje izb parlamentu;
- 4) wyjaśnia zasadę pluralizmu politycznego; wymienia partie polityczne, których przedstawiciele zasiadają w Sejmie Rzeczypospolitej Polskiej; przedstawia cele działania partii politycznych oraz wykazuje, że konkurują one w życiu publicznym; znajduje informacje na temat działań wybranej partii (jej struktur regionalnych lub centralnych);
- 5) wyjaśnia zasadę republikańskiej formy rządu; przedstawia sposób wyboru i podstawowe kompetencje Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej; znajduje informacje o działaniach urzędującego Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej;
- 6) wyjaśnia zasadę państwa prawa, w tym zasady niezależności sądów i niezawisłości sędziów; wyjaśnia zasadę dwuinstancyjności postępowania sądowego;
- 7) wyjaśnia zasadę konstytucjonalizmu; podaje szczególne cechy konstytucji; znajduje w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej przepisy dotyczące wskazanej kwestii; podaje kompetencje Trybunału Konstytucyjnego Rzeczypospolitej Polskiej;
- 8) wyjaśnia zasadę trójpodziału władzy; objaśnia konieczność poparcia większości sejmowej dla Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej (bądź jej działań); przedstawia podstawowe kompetencje Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej; podaje imię i nazwisko urzędującego prezesa Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej; wykazuje, że decyzje podejmowane w wybranym ministerstwie mają wpływ na życie jego rodziny.

#### XII. Sprawy międzynarodowe. Uczeń:

- 1) wymienia cele i przejawy działania Organizacji Narodów Zjednoczonych i Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego;
- 2) wymienia cele działania Unii Europejskiej; przedstawia podstawowe korzyści związane z obecnością Polski w tej organizacji dla pracowników i osób podróżujących; znajduje informacje o wykorzystaniu funduszy unijnych w swojej

- gminie lub swoim regionie;
- 3) przedstawia działalność Polski w Organizacji Narodów Zjednoczonych, Unii Europejskiej i Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego;
  - 4) formułuje sądy w sprawach wybranych problemów społecznych współczesnego świata; rozważa propozycje działań w kierunku poprawy warunków życia innych ludzi na świecie.

#### Warunki i sposób realizacji

Nadrzędnemu celowi kształcenia w zakresie wiedzy o społeczeństwie – kształtowaniu postaw obywatelskich i prospołecznych – sprzyjać ma nabywanie wiedzy i rozwijanie umiejętności dotyczących kolejnych kręgów środowiskowych, z którymi styka się uczeń: od rodziny i szkoły przez wspólnotę lokalną i regionalną, aż do wspólnoty narodowej, państwowej – i międzynarodowej. Kształcenie to ma umożliwiać rozwój umiejętności refleksyjnej obserwacji otaczającej rzeczywistości społecznej, w tym życia publicznego. Konieczna jest taka realizacja treści nauczania, aby uczniowie rozumieli przydatność poszczególnych zagadnień w codziennym życiu człowieka – członka poszczególnych grup i wspólnot społecznych. Sprzyjać to ma rozwojowi umiejętności rozpoznawania i rozwiązywania prostych problemów w życiu społecznym. Kształcenie to ma także prowadzić do ugruntowania postaw szacunku dla dziedzictwa narodowego i ogólnościowego oraz ciekawości poznawczej, otwartości i tolerancji.

W nauczaniu wiedzy o społeczeństwie powinno się stwarzać sytuacje edukacyjne, w których uczeń stosuje i doskonali swoje kompetencje komunikacyjne i społeczne, w tym poszczególne metody autoprezentacji, rozwiązywania konfliktów i problemów, współdecydowania – np. w realizacji wymagań szczegółowych określonych w dziale I pkt 2–5 czy dziale III pkt 2. Ma ono także uświadomić uczniom ich własne prawa i obowiązki. Treści nauczania sformułowano tak, aby uczeń miał świadomość wpływu obywateli na życie publiczne – przy czym poza formami konwencjonalnymi uwypuklono także te niekonwencjonalne. Sprzyjać ma to kreowaniu aktywnych postaw w życiu społecznym, ale i brania odpowiedzialności za własne wybory i czyny.

W celu rozwijania umiejętności komunikacji i współdziałania powinno się stosować różne metody pracy grupowej, w tym uczniowskie projekty edukacyjne (każdy uczeń powinien uczestniczyć w dwóch projektach – np. w realizacji wymagań szczegółowych określonych w dziale VI pkt 5 i dziale VII pkt 4). Należy także wykorzystywać różne formy dyskusji – np. w realizacji wymagań szczegółowych określonych w dziale VI pkt 6, dziale VIII pkt 5, dziale IX pkt 5 i dziale XII pkt 4.

W kształceniu kompetencji pozyskiwania, gromadzenia, porządkowania, analizy i prezentacji informacji o życiu społecznym, w tym publicznym, powinna być wykorzystywana technologia informacyjno-komunikacyjna. Istotne jest korzystanie ze stron internetowych instytucji publicznych, w tym organów samorządowych, organów władzy publicznej, czy organizacji społecznych. Niezbędna jest również praca z różnymi typami przekazu (np. interaktywnymi).

W miarę możliwości ważne byłoby również pozyskiwanie informacji w toku wycieczki edukacyjnej (w tym wirtualnej, wykorzystując dedykowane aplikacje) do wybranych instytucji np. do urzędu gminy (miasta / dzielnicy). Można także – za zgodą rady pedagogicznej i rodziców – realizować niektóre treści nauczania poprzez lekcje organizowane we współpracy – z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi, instytucjami oferującymi usługi poradnictwa zawodowego oraz organizacjami pozarządowym.

#### 4. Sposoby osiągnięcia celów kształcenia i wychowania

Zaproponowano wybrane metody pracy, szczególnie użyteczne przy kształceniu w zakresie wiedzy o społeczeństwie. Ich dobór powinien uwzględniać zarówno zakres wiedzy i umiejętności wynikający z podstawy programowej, jak również specyfikę danego zespołu klasowego, tygodniowy rozkład zajęć, bazę dydaktyczną szkoły. Wybór literatury przybliżającej poszczególne metody podano w bibliografii.

| Nazwa metody         | Zastosowanie poszczególnych metod w pracy na lekcji                                                                                                                                                                                                 |
|----------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Metody podające      |                                                                                                                                                                                                                                                     |
| Pogadanka nauczająca | <ul style="list-style-type: none"> <li>wprowadzenie nowego materiału</li> <li>podsumowanie etapu pracy</li> <li>definiowanie pojęć</li> </ul>                                                                                                       |
| Praca z tekstem      | <ul style="list-style-type: none"> <li>wprowadzenie nowego materiału</li> <li>tworzenie samodzielnej wypowiedzi</li> <li>analiza i interpretacja tekstu</li> <li>selekcja materiału</li> <li>praca indywidualna</li> <li>praca w grupach</li> </ul> |
| Miniwykład           | <ul style="list-style-type: none"> <li>wprowadzenie nowego materiału</li> <li>pobudzenie ciekawości uczniów</li> </ul>                                                                                                                              |
| Metody aktywizujące  |                                                                                                                                                                                                                                                     |
| Analiza SWOT         | <ul style="list-style-type: none"> <li>praca w grupach</li> <li>identyfikowanie źródeł problemu</li> <li>myślenie przyczynowo-skutkowe</li> <li>podejmowanie decyzji</li> <li>formułowanie wniosków, opinii</li> </ul>                              |



|                                       |                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
|---------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Burza mózgów                          | <ul style="list-style-type: none"> <li>• pobudzenie aktywności uczniów</li> <li>• wprowadzenie nowego materiału</li> <li>• definiowanie pojęć</li> <li>• formułowanie wniosków, opinii</li> <li>• otwartość na odmienne poglądy</li> </ul>                                            |
| Drama                                 | <ul style="list-style-type: none"> <li>• rozwijanie wyobraźni uczniów</li> <li>• pobudzenie aktywności uczniów</li> <li>• poszukiwanie rozwiązań problemu</li> <li>• umiejętność logicznej argumentacji</li> </ul>                                                                    |
| Drzewo decyzyjne                      | <ul style="list-style-type: none"> <li>• rozwiązywanie problemów</li> <li>• myślenie przyczynowo-skutkowe</li> <li>• formułowanie samodzielnej wypowiedzi</li> </ul>                                                                                                                  |
| Dyskusja                              | <ul style="list-style-type: none"> <li>• pobudzenie aktywności uczniów</li> <li>• formułowanie samodzielnej wypowiedzi</li> <li>• umiejętność logicznej argumentacji</li> <li>• otwartość na odmienne poglądy</li> </ul>                                                              |
| Gwiazda pytań                         | <ul style="list-style-type: none"> <li>• wprowadzenie nowego materiału</li> <li>• sprawdzenie opanowania wiedzy</li> <li>• myślenie przyczynowo-skutkowe</li> </ul>                                                                                                                   |
| Mapa myśli                            | <ul style="list-style-type: none"> <li>• wprowadzenie nowego materiału</li> <li>• powtórzenie materiału</li> <li>• praca w grupach</li> <li>• definiowanie pojęć</li> <li>• myślenie przyczynowo-skutkowe</li> </ul>                                                                  |
| Metaplan                              | <ul style="list-style-type: none"> <li>• praca w grupach</li> <li>• identyfikacja źródeł problemu</li> <li>• myślenie przyczynowo-skutkowe</li> <li>• rozwijanie wyobraźni uczniów</li> <li>• uzgadnianie wspólnego stanowiska</li> </ul>                                             |
| Projekt                               | <ul style="list-style-type: none"> <li>• praca w grupach</li> <li>• podsumowanie etapu pracy</li> <li>• pobudzenie aktywności uczniów</li> <li>• rozwijanie samodzielności i ciekawości uczniów</li> <li>• planowanie pracy</li> <li>• hierarchizacja, selekcja wiadomości</li> </ul> |
| Ranking diamentowy, ranking trójkątny | <ul style="list-style-type: none"> <li>• pobudzenie aktywności uczniów</li> <li>• umiejętność logicznej argumentacji</li> <li>• hierarchizacja i selekcja materiału</li> <li>• uzgadnianie wspólnego stanowiska</li> <li>• otwartość na odmienne poglądy</li> </ul>                   |
| Rybi szkielet                         | <ul style="list-style-type: none"> <li>• praca w grupach</li> <li>• formułowanie wniosków i opinii</li> <li>• uzgadnianie wspólnego stanowiska</li> <li>• identyfikacja źródeł problemu</li> <li>• myślenie przyczynowo-skutkowe</li> </ul>                                           |
| Skrzynka pytań                        | <ul style="list-style-type: none"> <li>• sprawdzenie opanowanej wiedzy</li> <li>• powtórzenie materiału</li> </ul>                                                                                                                                                                    |
| Śnieżna kula                          | <ul style="list-style-type: none"> <li>• praca samodzielna</li> <li>• praca w grupach</li> <li>• definiowanie pojęć</li> <li>• samodzielne formułowanie wypowiedzi</li> <li>• uzgadnianie wspólnego stanowiska</li> <li>• otwartość na odmienne poglądy</li> </ul>                    |
| Wycieczka edukacyjna                  | <ul style="list-style-type: none"> <li>• wprowadzenie nowego materiału</li> <li>• podsumowanie partii materiału</li> <li>• kształtowanie postaw</li> <li>• uruchamianie emocji</li> </ul>                                                                                             |



| Metody rozwijające umiejętności specyficzne dla przedmiotu  |                                                                                                                                                                                                        |
|-------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Analiza aktów prawnych                                      | <ul style="list-style-type: none"> <li>• praca indywidualna</li> <li>• tworzenie samodzielnej wypowiedzi</li> <li>• wyszukiwanie informacji</li> </ul>                                                 |
| Analiza danych statystycznych (w tym również – sondażowych) | <ul style="list-style-type: none"> <li>• praca indywidualna</li> <li>• identyfikacja źródeł problemu</li> <li>• formułowanie wniosków i opinii</li> <li>• myślenie przyczynowo-skutkowe</li> </ul>     |
| Praca z mapą                                                | <ul style="list-style-type: none"> <li>• wprowadzenie nowego materiału</li> <li>• kształtowanie wyobraźni przestrzennej</li> <li>• pobudzenie aktywności uczniów</li> </ul>                            |
| Praca z tekstem publicystycznym                             | <ul style="list-style-type: none"> <li>• praca indywidualna</li> <li>• tworzenie samodzielnej wypowiedzi</li> <li>• formułowanie wniosków i opinii</li> <li>• pobudzenie ciekawości uczniów</li> </ul> |

**Propozycje tematów na projekty edukacyjne** (z wykorzystaniem ćwiczeń grupowych zamieszczonych w podręczniku):

- *Prawa dziecka to prawa człowieka* (ćw. 4, s. 71)
- *Twój głos ma znaczenie – Maraton Pisania Listów w naszej szkole*
- *STOP rówieśniczej cyberprzemocy* (ćw. 5, s. 80)
- *Moja gmina – poznajemy środowisko lokalne* (ćw. 5, s. 92)
- *Co u Pana słyhać? – wywiad z burmistrzem naszego miasta*
- *Jak podnieść bezpieczeństwo i komfort życia w naszej miejscowości?* (ćw. 4, s. 113)
- *Nasz projekt do budżetu obywatelskiego* (ćw. 4, s. 118)
- *Mniejszości narodowe i etniczne w naszym regionie* (ćw. 6, s. 148)
- *Inwestycje unijne w naszym mieście – czy właściwie wykorzystujemy środki europejskie?*
- *Jak nasze miasto walczy z zanieczyszczeniem środowiska i globalnym ociepleniem?*

## 5. Zakładane osiągnięcia ucznia

### Wiadomości

#### Społeczne aspekty życia człowieka

Uczeń:

- omawia znaczenie ról, więzi oraz postaw społecznych w procesie socjalizacji,
- wymienia najważniejsze potrzeby społeczne, odróżniając potrzeby podstawowe od potrzeb wyższego rzędu oraz wyjaśniając znaczenie ich zaspokajania dla jednostki i społeczeństwa,
- wyróżnia warstwy aktu komunikacyjnego,
- identyfikuje stosowanie mowy ciała w wystąpieniach osób publicznych,
- wymienia i rozróżnia podstawowe rodzaje grup społecznych (pierwotnych i wtórnych, formalnych i nieformalnych, małych i dużych),
- wskazuje istotne cechy grupy koleżeńskiej oraz grupy zadaniowej,
- omawia charakter, przebieg oraz skutki konfliktów,
- stosuje terminy: *socjalizacja, resocjalizacja, konformizm, asertywność, próżniactwo, konflikt społeczny, stereotyp, negocjacje, mediacje, arbitraż, kompromis, konsensus*.

#### Rodzina, edukacja i praca

Uczeń:

- omawia społeczne oraz prawne aspekty funkcjonowania rodziny,
- wymienia podstawowe normy i wartości społeczne,
- wymienia główne źródła dochodów gospodarstw domowych oraz typowe domowe wydatki,
- rozróżnia najpopularniejsze sposoby oszczędzania i pożyczania pieniędzy,
- omawia funkcjonowanie rynku pracy, z uwzględnieniem zawodów deficytowych i nadwyżkowych, kompetencji twardych i miękkich,
- wymienia organy szkoły,
- omawia kompetencje organów szkoły,
- charakteryzuje prawa i obowiązki ucznia w świetle statutu swojej szkoły.

## Prawa człowieka

Uczeń:

- wie, czym jest prawo w ujęciu podmiotowym i przedmiotowym,
- rozróżnia prawa i wolności człowieka,
- wyjaśnia, na czym polega powszechność, nienaruszalność i niezbywalność przyrodzonych praw i wolności, godność człowieka, nietykalność osobista, niezawisłość sędziowska, domniemanie niewinności, wolność zgromadzeń, ubezwłasnowolnienie,
- wymienia akty prawa krajowego oraz międzynarodowego definiujące charakter oraz zakres praw i wolności człowieka, a także organy państwowe, międzynarodowe i organizacje pozarządowe stojące na straży praw człowieka, w tym praw dziecka,
- zna przepisy Konstytucji RP odnoszące się do zagadnienia praw i wolności,
- wskazuje okoliczności, w jakich państwo może ograniczyć lub zawiesić obowiązywanie wybranych praw i wolności,
- zna podstawowe regulacje prawne dotyczące zdolności małoletnich do czynności prawnych, adopcji, obowiązku alimentacyjnego, zatrudniania młodocianych,
- wymienia środki karne i wychowawcze podejmowane wobec nieletnich, analizuje uprawnienia policji wobec osoby małoletniej,
- zna postać Janusza Korczaka,
- podaje przykłady przemocy fizycznej, psychicznej, cyberprzemocy, analizuje zagrożenia występujące w internecie, wskazuje właściwe reakcje na różne rodzaje przemocy.

## Spółeczność lokalna i regionalna

Uczeń:

- omawia strukturę samorządu terytorialnego,
- wyjaśnia, na czym polega zasada decentralizacji władzy publicznej,
- charakteryzuje źródła finansowania oraz wydatki samorządów, dzieląc je według źródła pochodzenia oraz przeznaczenia,
- rozróżnia zadania własne i zlecone,
- wymienia organy nadzorujące samorządy w zakresie ich kompetencji stanowiących oraz gospodarki finansowej
- wskazuje gminę, powiat oraz województwo, w którym mieszka, podaje nazwiska osób zajmujących kluczowe stanowiska we władzach samorządowych,
- zna organy wykonawcze oraz stanowiące i kontrolne poszczególnych szczebli samorządu terytorialnego,
- omawia zasady wybierania oraz kompetencje organów samorządowych,
- wymienia województwa składające się na mapę administracyjną kraju,
- odróżnia administrację rządową od samorządowej,
- omawia rolę samorządu wojewódzkiego w dystrybucji funduszy unijnych,
- omawia zakres obowiązków radnego oraz wskazuje cechy przydatne w piastowaniu tej funkcji,
- zna rodzaje pism kierowanych do urzędów,
- wskazuje istotne cnoty obywatelskie oraz przykłady właściwych postaw obywatelskich,
- wskazuje, w jaki sposób wybitni Polacy wpływali na historię naszego kraju oraz rozwój społeczeństwa poprzez stosowanie właściwych postaw obywatelskich,
- wymienia masowe ruchy społeczne, mające istotny wpływ na historię Polski,
- wskazuje korzyści i możliwości wynikające z zaangażowania w działalność wybranych organizacji młodzieżowych,
- wie, czym jest etyka, podaje przykłady działań etycznych i nieetycznych w różnych okolicznościach,
- stosuje terminy: *referendum*, *społeczność obywatelskie*, *organizacja pozarządowa (NGO)*, *organizacja pożytku publicznego*, *stowarzyszenie*, *fundacja*, *wolontariat*, *transparentność*, *dyskryminacja*, *lobbying*, *nepotyzm*, *kumoterstwo*, *korupcja*, *demagogia*, *populizm*.

## Wspólnota narodowa i obywatelska

Uczeń:

- omawia proces formowania się narodu polskiego i powstawania świadomości narodowej,
- rozróżnia ojczyznę w znaczeniu ideologicznym i prywatnym,
- objaśnia przyczyny powstania dużych skupisk Polonii w wybranych krajach,
- wskazuje postawy patriotyczne charakterystyczne dla Polaków współcześnie oraz na przestrzeni dziejów,
- omawia pochodzenie, formę oraz symbolikę polskich symboli narodowych,
- odróżnia obywatelstwo od narodowości,
- wskazuje korzyści wynikające z posiadania polskiego obywatelstwa lub Karty Polaka,
- omawia zmiany struktury narodowościowej Polski na przestrzeni dziejów,
- definiuje oraz odróżnia mniejszości narodowe i etniczne, w tym mieszkające w Polsce,
- wyjaśnia pochodzenie oraz rozmieszczenie tych mniejszości na terenie naszego kraju,
- podaje przykłady migracji do Polski przedstawicieli różnych narodowości oraz wskazuje przyczyny tych migracji,
- omawia przyczyny i skutki rasistowskiej polityki III Rzeszy,
- wymienia trzy podstawowe elementy składające się na państwo,
- wylicza cechy państwa jako wspólnoty obywateli, podaje przykłady wewnętrznych i zewnętrznych funkcji państwa,
- zna podstawowe kompetencje przysługujące władzom państwowym,

- omawia koncepcje dotyczące zakresu ingerencji państwa w życie obywateli (państwo liberalne i opiekuńcze),
- omawia charakterystyczne cechy ustroju demokratycznego, autorytarnego, totalitarnego
- stosuje terminy: *wieź narodowa, prawo krwi, prawo ziemi, nacjonalizm, szowinizm, rasizm, ksenofobia, stereotyp, diaspora, deportacja, repatriacja*.

## Rzeczpospolita Polska jako demokracja

Uczeń:

- przedstawia hierarchię aktów prawnych,
- omawia budowę Konstytucji RP, zna tryb jej uchwalania oraz nowelizacji,
- wymienia polskie konstytucje w ujęciu historycznym,
- wymienia podstawowe zasady ustrojowe Rzeczypospolitej Polskiej (suwerenność Narodu, trójpodział władz, republikańska forma rządów, pluralizm polityczny, państwo prawa) oraz dokonuje ich krótkiej charakterystyki,
- omawia organizację obu izb parlamentu,
- objaśnia zasady prawa wyborczego do Sejmu i Senatu, odróżniając wybory większościowe od proporcjonalnych,
- wymienia podstawowe ustrojowe zadania Sejmu i Senatu,
- wskazuje okoliczności, w których zwoływane jest Zgromadzenie Narodowe,
- analizuje proces legislacyjny w Polsce,
- omawia tryb wyłaniania Prezydenta RP oraz podaje przykłady jego kompetencji,
- wymienia prezydentów III RP,
- analizuje sposób powoływania Rady Ministrów,
- wskazuje kluczowe kompetencje rządu,
- podaje nazwiska wybranych przedstawicieli władzy wykonawczej,
- określa wzajemne relacje między Prezydentem RP a Radą Ministrów
- wymienia organy władzy sądowniczej (sądy, trybunały),
- omawia hierarchiczną strukturę polskiego sądownictwa,
- charakteryzuje tryb powoływania trybunałów,
- omawia zadania polskich organów ścigania,
- wskazuje elementy procesu sądowego,
- charakteryzuje genezę partii politycznych,
- omawia zasady zakładania i finansowania partii politycznych w Polsce, wskazując ograniczenia dotyczące ich tworzenia oraz działalności,
- wymienia najważniejsze partie polskiej sceny politycznej, klasyfikując je jako prawicowe, lewicowe lub centrowe,
- wymienia rodzaje środków masowego przekazu, rozróżniając media komercyjne, niekomercyjne, publiczne,
- określa różne funkcje mediów,
- wskazuje na różne cele reklam komercyjnych i kampanii społecznych,
- stosuje terminy: *konstytucjonalizm, preambuła, immunitet parlamentarny, Zgromadzenie Narodowe, większość (zwykła, bezwzględna, kwalifikowana), Rada Ministrów, gabinet, resort, postępowanie dwuinstancyjne, partia polityczna*.

## Sprawy międzynarodowe

Uczeń:

- podaje przykłady organizacji międzynarodowych, dokonując ich podziału na międzyrządowe i pozarządowe,
- omawia okoliczności utworzenia ONZ i NATO, wskazując na kontekst historyczny powołania tych organizacji,
- analizuje strukturę organizacyjną ONZ, podając przykłady realizacji zadań ONZ we współczesnym świecie,
- objaśnia zakres działalności wybranych wyspecjalizowanych organizacji ONZ,
- wskazuje cele Paktu Północnoatlantyckiego, zmierzające do zapewnienia bezpieczeństwa państwom członkowskim oraz ładu światowego,
- omawia genezę Unii Europejskiej, z uwzględnieniem okoliczności powstania struktur europejskich, traktatów, państw członkowskich,
- wskazuje cele integracji europejskiej oraz różnorakie korzyści wynikające z niej dla państw członkowskich,
- wymienia instytucje europejskie, przytaczając ich przykładowe kompetencje,
- określa uprawnienia wynikające z posiadania obywatelstwa unijnego,
- określa strategiczne cele polskiej polityki zagranicznej,
- omawia przejawy aktywności Polski w strukturach wybranych organizacji międzynarodowych,
- omawia drogę Polski do Unii Europejskiej, z uwzględnieniem wyników referendum akcesyjnego,
- wymienia polskich polityków, pełniących istotne funkcje w strukturach europejskich,
- wskazuje korzyści oraz wyzwania wynikające z członkostwa w UE, z uwzględnieniem inwestycji w jego miejscu zamieszkania, współfinansowanych ze środków unijnych,
- wskazuje aspekty oraz konsekwencje globalizacji,
- omawia wybrane współczesne konflikty zbrojne, z uwzględnieniem ich konsekwencji lokalnych, regionalnych oraz globalnych,
- podaje przykłady organizacji terrorystycznych oraz ich działań,
- wskazuje kierunki współczesnych migracji oraz ich przyczyny polityczne i ekonomiczne,

- omawia czynniki wpływające na ocieplenie klimatu,
- stosuje terminy: *racja stanu, globalizacja, migracje, uchodźca, terroryzm, ocieplenie klimatu, brexit*.

## Umiejętności

Uczeń:

- analizuje podstawowe prawidłowości życia społecznego,
- stosuje reguły właściwej komunikacji, argumentacji, dyskusji,
- stosuje właściwe metody argumentacji, negocjacji, podejmowania decyzji, rozwiązywania problemów w grupie,
- dobiera właściwe sposoby oszczędzania oraz pożyczania pieniędzy, w zależności od potrzeb oraz możliwości finansowych,
- planuje i realizuje inicjatywy na rzecz społeczności szkolnej lub lokalnej,
- sporządza pisma urzędowe do wybranych instytucji,
- oddziela fakty od opinii,
- korzysta z różnorodnych źródeł informacji, oceniając ich wiarygodność, wskazuje przykłady dezinformacji i manipulacji,
- odczytuje i interpretuje wyniki badań opinii publicznej,
- interpretuje wybrane wydarzenia z życia publicznego,
- dostrzega związki między procesami globalnymi oraz ich znaczenie w skali ogólnosiwiatowej i lokalnej.

## Postawy

Uczeń:

- szanuje dziedzictwo cywilizacyjne i kulturowe Polski oraz ludzkości,
- interesuje się procesami i zjawiskami zachodzącymi na świecie, w kraju oraz w środowisku lokalnym,
- docenia znaczenie demokracji i praworządności dla prawidłowego funkcjonowania nowoczesnego państwa oraz dobrostanu jego mieszkańców,
- jest otwarty i tolerancyjny wobec odmiennych ras, narodowości, orientacji, poglądów na różne sfery życia politycznego i społecznego,
- jest sceptyczny wobec idei oraz postaw o podłożu anty- lub pseudodemokratycznym, nacjonalistycznym, ksenofobicznym, szowinistycznym, rasistowskim,
- dba o środowisko naturalne i najbliższe otoczenie,
- nawiązuje właściwe więzi oraz kontakty społeczne, z uwzględnieniem typowych dla jego wieku grup społecznych (rodzina, klasa szkolna, środowisko koleżeńskie),
- angażuje się w działania na rzecz klasy, szkoły i społeczności lokalnej,
- wykazuje się postawą altruistyczną, uczestniczy w wolontariacie,
- odznacza się ciekawością i zaangażowaniem w zdobywaniu wiedzy,
- wykazuje krytyczną postawę wobec różnych źródeł informacji, weryfikując ich pochodzenie oraz treść.

## 6. Propozycje kryteriów oceny

### Kryteria oceniania

#### Ocena celująca

Uczeń:

- biegle opanował materiał nauczania w zakresie treści podstawowych oraz ponadpodstawowych,
- wykazuje znaczące uzdolnienia lub zainteresowania w odniesieniu do wybranych zagadnień programowych,
- rozumie i analizuje dynamikę procesów politycznych, ekonomicznych, społecznych w skali lokalnej oraz globalnej,
- trafnie ocenia i komentuje bieżące wydarzenia,
- samodzielnie gromadzi, weryfikuje oraz selekcjonuje informacje pochodzące z różnych źródeł,
- odnosi sukcesy w konkursach przedmiotowych na szczeblu szkolnym lub międzyszkolnym,
- wykonuje zadania nieobowiązkowe, rozwijające umiejętności.

#### Ocena bardzo dobra

Uczeń:

- opanował materiał nauczania w zakresie treści podstawowych oraz wybranych treści ponadpodstawowych,
- analizuje i ocenia wybrane zagadnienia, zjawiska, procesy społeczne,
- samodzielnie gromadzi i właściwie wykorzystuje informacje z różnych źródeł,
- aktywnie uczestniczy w zajęciach, wykonując zadania z uwzględnieniem różnych metod pracy na lekcji,
- dysponuje rozbudowanym aparatem pojęciowym, umożliwiającym formułowanie kompleksowej wypowiedzi,
- osiąga zadowalające wyniki w konkursach przedmiotowych,
- wykazuje się sumiennością i zaangażowaniem w proces kształcenia, a także aktywnością społeczną i obywatelską.

**Ocena dobra**

Uczeń:

- opanował materiał nauczania w stopniu umożliwiającym zrozumienie, prezentowanie oraz analizę poszczególnych zagadnień,
- stosuje właściwą terminologię z zakresu socjologii, polityki, prawa,
- właściwie wykonuje zadania zlecane w trakcie lekcji,
- przy wsparciu nauczyciela potrafi zastosować zdobytą wiedzę do wykonania różnorodnych ćwiczeń aktywizujących,
- pracuje indywidualnie oraz w grupie, zabiera głos w dyskusji, odnosi się do opinii innych osób.

**Ocena dostateczna**

Uczeń:

- posiada wiedzę oraz umiejętności umożliwiające wykonanie obowiązkowych zadań,
- wskazuje fakty, definiuje pojęcia umożliwiające prezentację poszczególnych zagadnień,
- z pomocą nauczyciela formułuje wypowiedzi ustne i pisemne, zabiera głos w dyskusji,
- dysponuje ogólną znajomością bieżących wydarzeń, instytucji oraz postaci z życia publicznego,
- systematycznie uczestniczy w zajęciach.

**Ocena dopuszczająca**

Uczeń:

- opanował materiał nauczania w stopniu umożliwiającym kontynuację kształcenia w szkole ponadpodstawowej,
- wymaga wsparcia nauczyciela w realizacji prostych zadań,
- zna podstawową terminologię, wskazuje najistotniejsze fakty dotyczące wybranych zagadnień,
- uczestniczy w okresowych sprawdzianach wiedzy,
- prowadzi zeszyt przedmiotowy.

**Ocena niedostateczna**

Uczeń:

- nie opanował materiału w stopniu umożliwiającym kontynuację kształcenia w szkole ponadpodstawowej,
- nie potrafi sformułować prostej wypowiedzi ustnej lub pisemnej na wybrany temat,
- nie wykazuje zainteresowania uzyskaniem pozytywnych ocen,
- odmawia wykonywania zadań zleconych przez nauczyciela,
- nie uczestniczy w pracy grupowej, projektach edukacyjnych.

**7. Rozkład materiału**

| Temat                                                    | Treści nauczania                                                                                                                                                                                                                        | Odniesienie do podstawy programowej            |
|----------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------|
| Dział 1. Społeczne aspekty życia człowieka               |                                                                                                                                                                                                                                         |                                                |
| 1.1. Społeczna natura człowieka                          | <ul style="list-style-type: none"> <li>• człowiek jako istota społeczna,</li> <li>• więzi społeczne i ich charakter,</li> <li>• role społeczne,</li> <li>• piramida potrzeb Masłowa,</li> </ul>                                         | I.1                                            |
| 1.2. O komunikacyjnej naturze człowieka                  | <ul style="list-style-type: none"> <li>• charakter komunikacji społecznej,</li> <li>• komunikacja werbalna i komunikacja niewerbalna,</li> <li>• akt komunikacyjny,</li> <li>• zasady skutecznego komunikowania się ze sobą,</li> </ul> | Materiał wykraczający poza podstawę programową |
| 1.3. Człowiek w grupie                                   | <ul style="list-style-type: none"> <li>• grupy społeczne,</li> <li>• postawy jednostki wobec grupy,</li> </ul>                                                                                                                          | I.2, I.4                                       |
| 1.4. Konflikty społeczne i podejmowanie decyzji w grupie | <ul style="list-style-type: none"> <li>• konflikt w grupie,</li> <li>• konflikt interpersonalny,</li> <li>• sposoby podejmowania decyzji w grupie,</li> <li>• metody rozwiązywania konfliktów,</li> </ul>                               | I.3, I.5                                       |

| Dział 2. Rodzina, edukacja i praca      |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |                    |
|-----------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------|
| 2.1. Rodzina jako grupa społeczna       | <ul style="list-style-type: none"> <li>rodzina jako grupa społeczna,</li> <li>wartości i normy społeczne,</li> <li>podstawy prawne funkcjonowania rodziny w Rzeczypospolitej Polskiej,</li> </ul>                                                                                                                                                                           | II.1, II.2         |
| 2.2. Ekonomia na co dzień               | <ul style="list-style-type: none"> <li>źródła dochodów gospodarstwa domowego,</li> <li>kategorie wydatków gospodarstwa domowego,</li> <li>planowanie domowego budżetu,</li> </ul>                                                                                                                                                                                           | II.3               |
| 2.3. Szkoła i jej funkcje               | <ul style="list-style-type: none"> <li>struktura polskiego szkolnictwa,</li> <li>funkcje szkoły,</li> <li>rynek pracy,</li> <li>planowanie własnej edukacji,</li> </ul>                                                                                                                                                                                                     | III.1              |
| 2.4. Społeczność szkolna                | <ul style="list-style-type: none"> <li>struktura społeczności szkolnej,</li> <li>organizacja i funkcje klasy szkolnej,</li> <li>organizacja i funkcje szkolnych kół zainteresowań,</li> <li>powoływanie samorządu uczniowskiego i jego kompetencje,</li> <li>prawa i obowiązki uczniów,</li> <li>postępowanie w przypadku naruszania praw uczniów i nauczycieli,</li> </ul> | III.2, III.3       |
| Dział 3. Prawa człowieka                |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |                    |
| 3.1. Pojęcie prawa oraz praw i wolności | <ul style="list-style-type: none"> <li>prawo w ujęciu podmiotowym i przedmiotowym,</li> <li>prawa i wolności – ich cechy oraz typologia,</li> <li>akty prawa krajowego i międzynarodowe dotyczące praw człowieka,</li> </ul>                                                                                                                                                | IV.1, IV.2         |
| 3.2. Prawa i wolności w Konstytucji RP  | <ul style="list-style-type: none"> <li>prawa i wolności osobiste w świetle Konstytucji RP,</li> <li>prawa i wolności polityczne w świetle Konstytucji RP,</li> <li>prawa i wolności ekonomiczne, socjalne i kulturalne w świetle Konstytucji RP,</li> </ul>                                                                                                                 | IV.2, IV.5         |
| 3.3. Ochrona praw człowieka             | <ul style="list-style-type: none"> <li>organizacje międzynarodowe działające na rzecz praw człowieka,</li> <li>ochrona praw człowieka w polskim systemie prawnym,</li> <li>pozycja ustrojowa Rzecznika Praw Obywatelskich,</li> </ul>                                                                                                                                       | IV.1, IV.6, IV.7   |
| 3.4. Prawa dzieci                       | <ul style="list-style-type: none"> <li>prawa dziecka w aktach prawa krajowego i międzynarodowego,</li> <li>Konwencja o prawach dziecka,</li> <li>pozycja ustrojowa Rzecznika Praw Dziecka,</li> </ul>                                                                                                                                                                       | IV.3, IV.4         |
| 3.5. Nieletni wobec prawa               | <ul style="list-style-type: none"> <li>zakres odpowiedzialności karnej nieletnich,</li> <li>przejawy przemocy fizycznej i psychicznej,</li> <li>korzyści i zagrożenia wynikające z korzystania z internetu,</li> <li>służby mundurowe oraz ich uprawnienia i obowiązki wobec małoletnich,</li> </ul>                                                                        | V.1, V.2, V.3, V.4 |



| Dział 4. Społeczność lokalna i regionalna           |                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |                                    |
|-----------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------|
| 4.1. Samorząd terytorialny w Polsce                 | <ul style="list-style-type: none"> <li>• struktura samorządu terytorialnego w Polsce,</li> <li>• decentralizacja władzy publicznej,</li> <li>• zadania własne i zlecone samorządów,</li> <li>• finansowanie samorządu terytorialnego,</li> <li>• nadzór nad działalnością samorządów,</li> </ul> | VI.1                               |
| 4.2. Samorząd lokalny – gmina                       | <ul style="list-style-type: none"> <li>• organy gminy,</li> <li>• kompetencje organów gminy oraz tryb ich wyłaniania,</li> </ul>                                                                                                                                                                 | VI.1, VI.2, VI.3, VI.4, VI.5, VI.6 |
| 4.3. Samorząd lokalny – powiat                      | <ul style="list-style-type: none"> <li>• organy powiatu, ich przykładowe kompetencje oraz tryb wyłaniania,</li> <li>• przykładowe zadania powiatów,</li> </ul>                                                                                                                                   | VII.1, VII.2, VII.3, VII.4         |
| 4.4. Samorząd regionalny – województwo              | <ul style="list-style-type: none"> <li>• organy wojewódzkiej administracji rządowej i samorządowej, ich kompetencje oraz tryb wyłaniania,</li> <li>• przykładowe zadania wojewódzkiej administracji rządowej i samorządowej,</li> </ul>                                                          | VII.1, VII.2, VII.3, VII.4         |
| Dział 5. Udział obywateli w życiu publicznym        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |                                    |
| 5.1. Wpływ obywateli na decyzje władz samorządowych | <ul style="list-style-type: none"> <li>• zasady przeprowadzania wyborów samorządowych,</li> <li>• formy wpływania obywateli na decyzje władz samorządowych,</li> </ul>                                                                                                                           | IX.4                               |
| 5.2. Aktywność obywatelska                          | <ul style="list-style-type: none"> <li>• cnoty obywatelskie i ich znaczenie w życiu publicznym,</li> <li>• wzorce postaw obywatelskich,</li> <li>• idea i realizacja budżetu obywatelskiego,</li> </ul>                                                                                          | IX.1, IX.4                         |
| 5.3. Organizacje pozarządowe                        | <ul style="list-style-type: none"> <li>• cele i formy działalności organizacji pozarządowych,</li> <li>• idea wolontariatu, możliwości działalności wolontariackiej,</li> <li>• młodzieżowe organizacje społeczne,</li> </ul>                                                                    | IX.2, IX.3, IX.4                   |
| 5.4. Etyka życia publicznego                        | <ul style="list-style-type: none"> <li>• etyka w życiu prywatnym, publicznym, zawodowym,</li> <li>• łamanie zasad etycznych i jego wpływ na funkcjonowanie społeczeństwa,</li> </ul>                                                                                                             | IX.1, IX.5                         |
| Dział 6. Wspólnota narodowa i obywatelska           |                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |                                    |
| 6.1. Wspólnota narodowa                             | <ul style="list-style-type: none"> <li>• czynniki narodotwórcze,</li> <li>• kształtowanie się narodu polskiego,</li> <li>• Polacy w kraju i za granicą,</li> <li>• tożsamość narodowa i lokalna,</li> </ul>                                                                                      | VIII.1                             |
| 6.2. Patriotyzm dawniej i obecnie                   | <ul style="list-style-type: none"> <li>• przejawy patriotyzmu,</li> <li>• polskie symbole narodowe,</li> <li>• postawy patriotyczne wśród młodzieży,</li> </ul>                                                                                                                                  | VIII.3                             |
| 6.3. Być obywatelem Polski                          | <ul style="list-style-type: none"> <li>• narodowość a obywatelstwo,</li> <li>• konstytucyjne prawa i obowiązki obywatela Rzeczypospolitej,</li> </ul>                                                                                                                                            | VIII.2                             |
| 6.4. Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce       | <ul style="list-style-type: none"> <li>• struktura narodowościowa Polski dawniej i dziś,</li> <li>• rozmieszczenie mniejszości narodowych i etnicznych na terytorium RP,</li> <li>• konstytucyjne gwarancje praw mniejszości narodowych i etnicznych w RP,</li> </ul>                            | VIII.4                             |



|                                                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |                                          |
|--------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------|
| 6.5. Postawy względem innych narodów                   | <ul style="list-style-type: none"> <li>• przyczyny konfliktów na tle narodowościowym,</li> <li>• ksenofobia – jej źródła oraz przejawy we współczesnej Polsce i na świecie,</li> </ul>                                                                                                                                                 | VIII.5                                   |
| 6.6. Państwo, jego istota, cechy i funkcje             | <ul style="list-style-type: none"> <li>• państwo i jego elementy,</li> <li>• cechy i funkcje państwa,</li> <li>• władza państwowa i jej kompetencje,</li> <li>• ustroje polityczne współczesnych państw,</li> </ul>                                                                                                                    | XI.1                                     |
| Dział 7. Rzeczpospolita Polska jako demokracja         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |                                          |
| 7.1. Konstytucja podstawą demokracji w Polsce          | <ul style="list-style-type: none"> <li>• zasada konstytucjonalizmu,</li> <li>• hierarchia aktów prawnych w Polsce,</li> <li>• Konstytucja RP, jej konstrukcja oraz tryb uchwalania i nowelizacji,</li> <li>• podstawowe zasady ustrojowe Rzeczypospolitej Polskiej,</li> </ul>                                                         | XI.2, XI.3, XI.4, XI.5, XI.6, XI.7, XI.8 |
| 7.2. Władza ustawodawcza – Sejm i Senat                | <ul style="list-style-type: none"> <li>• organizacja oraz tryb wybierania i odwoływania polskiego parlamentu,</li> <li>• zasady działania oraz kompetencje Sejmu i Senatu,</li> <li>• proces legislacyjny,</li> </ul>                                                                                                                  | XI.3                                     |
| 7.3. Władza wykonawcza – Prezydent RP i Rada Ministrów | <ul style="list-style-type: none"> <li>• zakres kompetencji poszczególnych organów władzy wykonawczej,</li> <li>• tryb przeprowadzania wyborów na Prezydenta RP,</li> <li>• kompetencje Prezydenta RP,</li> <li>• sposób powoływania i odwoływania Rady Ministrów,</li> </ul>                                                          | XI.5, XI.8                               |
| 7.4. Władza sądownicza – sądy i trybunały              | <ul style="list-style-type: none"> <li>• konstytucyjne organy władzy sądowniczej,</li> <li>• podstawy niezawisłości sędziowskiej,</li> <li>• organizacja wymiaru sprawiedliwości w RP,</li> <li>• zasady polskiego wymiaru sprawiedliwości,</li> <li>• kompetencje sądów, trybunałów oraz organów ochrony i kontroli prawa,</li> </ul> | XI.6, XI.7                               |
| 7.5. Różnorodność polityczna we współczesnej Polsce    | <ul style="list-style-type: none"> <li>• pluralizm polityczny,</li> <li>• cele i zasady tworzenia oraz działalności partii politycznych,</li> <li>• scena polityczna III RP,</li> </ul>                                                                                                                                                | XI.4                                     |
| 7.6. Środki masowego przekazu                          | <ul style="list-style-type: none"> <li>• rodzaje środków masowego przekazu,</li> <li>• funkcje mediów,</li> <li>• rzetelność przekazu medialnego,</li> <li>• reklama a kampania społeczna,</li> <li>• sondaże badania opinii publicznej,</li> </ul>                                                                                    | X.1, X.2, X.3, X.4                       |
| Dział 8. Sprawy międzynarodowe                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |                                          |
| 8.1. Organizacje międzynarodowe                        | <ul style="list-style-type: none"> <li>• charakter organizacji międzynarodowych,</li> <li>• okoliczności powstania i zadania Organizacji Narodów Zjednoczonych,</li> <li>• organy ONZ,</li> <li>• powstanie i ewolucja Paktu Północnoatlantyckiego,</li> </ul>                                                                         | XII.1                                    |

|                                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |              |
|------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------|
| 8.2. Unia Europejska                     | <ul style="list-style-type: none"> <li>• etapy integracji europejskiej,</li> <li>• cele powstania i działalności Unii Europejskiej,</li> <li>• Ojcowie Europy,</li> <li>• organizacja struktur europejskich,</li> <li>• obywatelstwo polskie a unijne,</li> </ul>                                                                                                  | XII.2        |
| 8.3. Polska a organizacje międzynarodowe | <ul style="list-style-type: none"> <li>• założenia polskiej polityki zagranicznej,</li> <li>• pozycja Polski w ONZ, UE oraz strukturach euroatlantycznych,</li> <li>• korzyści i wyzwania wynikające z członkostwa Polski w UE,</li> </ul>                                                                                                                         | XII.2, XII.3 |
| 8.4. Problemy współczesnego świata       | <ul style="list-style-type: none"> <li>• gospodarczy, polityczny oraz kulturowy wymiar globalizacji,</li> <li>• przyczyny i konsekwencje współczesnych konfliktów lokalnych,</li> <li>• źródła i charakter współczesnego terroryzmu,</li> <li>• procesy migracyjne,</li> <li>• ocieplenie klimatu i jego konsekwencje dla społeczności międzynarodowej.</li> </ul> | XII.4        |

## 8. Bibliografia

- Bereźnicki F., *Podstawy dydaktyki*, Kraków 2007
- Brudnik E., Moszyńska A., Owczarski B., *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie*, Kielce 2000
- Czarnecki K.M., *Naukowy rozwój człowieka*, Kraków 2001
- Klus-Stańska D., *Paradygmaty dydaktyki. Myśleć teorią o praktyce*, Warszawa 2018
- Krzyżewska J., *Aktywizujące metody i techniki w edukacji*, cz. II, Suwałki 2000
- Kuklińska J., *Praca w grupach. Organizacja zespołów i dylematy oceny*, Kielce 2012
- Kupisiewicz Cz., *Dydaktyka. Podręcznik akademicki*, Kraków 2012
- Kupisiewicz Cz., *Podstawy dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1994
- Łuszczyńska M., *Aktywizujące metody uczenia i nauczania*, [w:] *Praca socjalna z osobami marginalizowanymi w społeczności lokalnej – doświadczenia polskie i norweskie*, Warszawa 2010
- Moss C.M., Brookhart S.M., *Cele uczenia się. Jak pomóc uczniom zrozumieć każdą lekcję*, Warszawa 2014
- Nałaskowski S., *Metody nauczania*, Toruń 2000
- Niemierko B., *Kształcenie szkolne. Podręcznik skutecznej dydaktyki*, Warszawa 2007
- *Nowatorskie metody pracy z uczniami, praca zbiorowa*, Wrocław 2015
- Okoń W., *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1996
- Ornstein A.G., Hunkins F.P., *Program szkolny. Założenia, zasady, problematyka*, Warszawa 1998
- Pasich L., Gwóźdź J., *Praca z uczniem zdolnym na zajęciach lekcyjnych z wiedzy o społeczeństwie. Poradnik dla nauczycieli*, Warszawa 2013
- Petty G., *Nowoczesne nauczanie. Praktyczne wskazówki i techniki dla nauczycieli, wykładowców i szkoleniowców*, Warszawa 2010
- Półturzycki J., *Dydaktyka dla nauczycieli*, Toruń 1996
- Silberman N., *Uczymy się uczyć*, Gdańsk 2005
- Stachura A., *O systematyzacji treści kształcenia*, Kraków 2012
- Zarzecki L., *Wybrane problemy dydaktyki ogólnej*, Jelenia Góra 2008